

УДК 81'373.7

С. І. КЛИМЕНКО

м. Київ

gorohovska2011@ukr.net

ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗООНІМІВ ПРИ СКЛАДАННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА НА ЗАНЯТТЯХ З МОВНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглянуто один із аспектів мовної підготовки студентів – майбутніх учителів-мовників шляхом вивчення фразеологізмів, в основі яких є назви тварин, на заняттях з навчальної дисципліни «Українська мова (за професійними спрямуванням)». Зосереджуючи увагу на фразеологізмах-порівняннях, автор дає можливість майбутнім фахівцям набутти практичних знань із прочитання та складання психологічного портрету людини за рахунок встановлених в соціумі стереотипів.

Ключові слова: мовний аспект, фразеологічні порівняння, психологічний портрет, соціальні стереотипи.

Сьогодні участь України в Болонських перетвореннях спрямована перш за все на розвиток системи вищої освіти та набутті нею нових якісних ознак із збереженням кращих традицій і стандартів якості, згідно з якими сучасний педагог повинен знайти ті методи, прийоми, шляхи, які б сприяли вдосконаленню мовленнєвого розвитку студентів, їх умінню належно адаптуватися до різних життєвих обставин, нестандартно мислити, знаходити спільну мову з іншими людьми, вміло використовувати набуті знання на практиці, оскільки майбутній учитель-мовник має добре орієнтуватися у проблемах сучасного суспільно-політичного життя. Насамперед, він має працювати над розвитком власного інтелекту, підвищуючи свій культурний рівень та особистісні моральні якості, що, зазвичай, досягається за рахунок громадянської, соціальної та загальнокультурної компетенції.

Зважаючи на те, що сучасний роботодавець потребує високоосвіченого працівника, який досконало володіє професійними навичками, добре знає мову, вміє самостійно працювати з інформацією, швидко приймати ті чи інші рішення, аналізувати, то наша мета, відповідно, має базуватися на тих засадах, що могли б формувати комунікабельного, конкурентоспроможного фахівця, здатного до успішної життєдіяльності в умовах постійних змін, який не тільки вміє оцінювати механізми функціонування соціальних інститутів, визначаючи в них власне місце відповідно до

соціальних норм та правил, а й зможе орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного життя; добре володіє розмовною мовою, впроваджуючи набуті ним практичні знання у свою професійну діяльність.

Актуальність зазначеного питання зумовлена реформаційними процесами, що відбуваються в системі вищої освіти щодо пошуку нових прийомів і шляхів викладання мовних дисциплін для студентів – майбутніх учителів-мовників та підготовки кваліфікованих, високоосвічених майбутніх фахівців, що досконало володіють мовою та її культурними надбаннями, що «в умовах навчання і фахової підготовки є необхідним механізмом для розвитку мислення та повноцінної організації самостійної роботи молоді» [1, 63].

Мета статті полягає у тому, аби за допомогою міжособистісних механізмів сприйняття, що існують у соціумі у вигляді різних стереотипів, формувати культуру розмовного професійного мовлення майбутніх учителів-мовників за рахунок складання ними психологічних портретів із використанням образів тварин.

Оскільки мова належить до найбільших людських цінностей, що визначають наше буття, цілком погоджуємося з думкою Т. Гороховської, яка називає мову «засобом духовного формування особистості», де зафіксовано не тільки «історичний досвід попередніх поколінь, а і його духовні надбання» [2, 5]. У цьому випадку мова йде про фра-

зеологізми (зооїдіоми), що мають на меті допомогти майбутньому фахівцю створити належні «умови для налагодження ефективних зв'язків з різними категоріями населення» [2, 4].

На розширенні та поглибленні пізнавальних здібностей студентів за рахунок практичного використання мовного матеріалу наголошує Л. Паламар, називаючи функціонально-комунікативний метод основним, що допоможе виробити стійкі навички для використання в практиці [3].

Про культуру мовлення, що вважається «одним із вирішальних чинників у налагодженні соціальних та професійних контактів і є засобом самовираження, який віддзеркалює ціннісні орієнтації професійних знань, комунікативних і морально-психологічних можливостей» говорить у своїй роботі Н. Волкова [4, 126].

Цієї ж думки у своєму дослідженні дотримується Н. Янчук, зазначаючи, що «знання лексики і фразеології рідної мови сприяє формуванню активної духовно багатой особистості, яка повинна не лише знати теоретичні відомості про лексико-фразеологічні одиниці рідної мови, а й уміти правильно, доречно й точно використовувати їх у власному мовленні» [5, 15].

На цьому ґрунтується й позиція Л. Е. Орбан-Лембрик, яка зауважує на тому, що «в кожній ситуації успіх визначається якістю спілкування, а саме: здатністю зрозуміти співрозмовника, коли мова йде про широкий діапазон комунікативних знань, умінь і навичок, що необхідні в умовах управлінської діяльності» [6, 1–2]. Якщо у художніх творах така паралель між поведінкою людини та тварини проводиться з метою надання героям пародійного значення, то в реальному житті все відбувається навпаки: такі деталі допомагають скласти більш точний психологічний портрет людини.

Зважаючи на те, що «сприйняття людини та розуміння її особистості відбуваються як на рівні відкритого тексту (значення), так і підтексту, який є носієм змісту, що, начебто, трохи відкриває особистість мовця» [7, 65], то, шукаючи нові шляхи та прийоми у ході подачі фразеологічного матеріалу на практи-

чних заняттях із мовних дисциплін, більш детально зупинимося на психологічному аспекті, що має на меті допомогти майбутньому фахівцю пізнати людську психіку.

Оскільки завдання мовного курсу «Лексика та Фразеологія» полягає в тому, аби студенти осмислили та закріпили все те, що пов'язане зі шкільною програмою, як зразок, розглянемо кілька авторських портретних характеристик, що взяті з художніх творів. Беручи до уваги фізичні якості людини, більш детально зосередимося на обличчі та очах, що вважаються віддзеркаленням її внутрішнього світу: «... у Палажки очі витрішкувати, як у жаби, а стан кривий, як у баби» (І. Нечуй-Левицький). Інший варіант: «У Химки очі, як у сови, а своїм кирпатим носом вона чує, як у небі млинці печуть» (І. Нечуй-Левицький).

Подібно очам, зачіска, також може розказати чимало цікавого про її власника, а саме: вказати на його характер та фізичний стан, як от у наступного героя: «Його темні очі погасли й ніби померкли, а волосся на голові настовбурчилось і стирчало, неначе в їжака» (І. Нечуй-Левицький). І тут же: «А ти глянь на себе: на голові кудла, як у барана» (І. Карпенко-Карий). Що ж до портретних характеристик жінок, то тут варто згадати такий приклад: «А довга коса чорна, як гадюка, обвивається круг тонкого стану, так і виграє, як кіт перед мишею» (О. Стороженко).

Щодо фізичного стану, який характеризує силу та міць, варто звернути увагу аудиторії на такі зооїдіоматичні порівняння: «Високий татарин, здоровий як бик, витріщував очі й поводив ними навколо, немов збирав по обличчях ужиток гніву» (М. Коцюбинський). Інший варіант: «... сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить» (І. Нечуй-Левицький). Тут же можна подати порівняння, які б указували на певні людські недоліки та фізичні вади: «...голова була наче здорова квочка, що сиділа в обичайці, в котру були застромлені з двох боків дощечки» (І. Нечуй-Левицький). Крім того, на нашу думку, варто звернути увагу на фразеологізми, що визначали б самопочуття людини: «І вищий од верстви здавався, та в'ялий, мов верблюд, тинявсь»; «... як втопленик, по-

синів весь; зубами клацав, мовби пес» (І. П. Котляревський).

Услід за фізичним станом, варто зосередити увагу студентів на розумових здібностях людини, що представлені такими позиціями:

- впертий: «Він був темний і упертий, як віслук, і за це його поважали» (М. Коцюбинський);
- безглуздий: «Дивиться на його, як козел на нові ворота» (Марко Вовчок).

Стосовно рис людського характеру, викладачу варто пояснити студентам, що ця група є чи не найбільшою за різноманітністю своїх відтінків і представити її в таких позиціях, як:

- добрий, лагідний, уважний: «Що у вас болить?» – як ластівка припадала вона коло недужої (М. Коцюбинський);
- злий, жорстокий, байдужий: «Як побачить, було, що пасеться скотина або люди на роботі, то, як кіт на миш, наскочить та й забиратись...» (О. Стороженко);
- хитрий, підступний: «Зубами скреготить, яриться ..., хитрить, як ловить кіт шпака» (І. П. Котляревський);
- тихий, спокійний, мовчазний: «Говорить тонісінько, мов сопілка грає, а тиха, як ягниця» (І. Нечуй-Левицький);
- крикливий, неврівноважений: «І звався молодець Дарес ... кричав, опарений, мов пес» (І. П. Котляревський);
- дотепний, веселий, життєрадісний: «...як він сміється, то якраз так, наче титарева коняка сміється до нашого рябого коня» (І. Нечуй-Левицький);
- малорухливий, неактивний: «Як в'яла риба ці дні ходжу» (І. Карпенко-Карий);
- наполегливий, рішучий: «Нептунів син, Сподар Мезап, до бою був самий собака і лобом бився так, мов цап» (І. П. Котляревський).

Проте, наголошуючи на фізіологічних особливостях та рисах характеру людини, викладачу не можна оминати і психологічний стан людини, що проявляється через її неадекватну поведінку і представлений у таких формах:

- сум: «Чого ти сильно зажурився і так надувся, як індик? Зовсім охляв і занудився, мов по болотові кулик?» (І. П. Котляревський);

- страх: «Так всі прийшли сюди радіть тому, що мене засмажать на баранячій сковороді, мов рибу безкровну» (І. Карпенко-Карий);
- відчай: «Байдуже їм, що мати тут вбивається, як чайка при дорозі» (Карпенко-Карий).

У процесі викладу матеріалу, студентам варто показати, що мова, насичена зоодіомами, допомагає у створенні не тільки колоритних образів, а й неповторних характерів: добрих і злих, мудрих і наївних, лінивих і працьовитих, хоробрих і боязливих, похмурих і веселих, звичайних і незвичайних у своїх учинках та поведінці, де переважання фразеологізмів-порівнянь із негативною оцінкою обумовлене не просто нелюбов'ю до тварин, а здатністю людей, у першу чергу, звертати увагу на свої недоліки та вчинки. Що дає можливість створювати ряд яскравих, незабутніх асоціацій і виступає як емоційна окраса розмовного мовлення. Про таку закономірність говорить О. Назаренко, зауважуючи, що група фразеологізмів, до складу яких входять зооніми, несе, в першу чергу, «емоційно-оцінне навантаження, яке у національному сприйнятті українців здебільшого має чітко виражену негативну характеристику» [8, 9–10].

Оскільки навчальна діяльність студентів організована таким чином, аби вони вмотивовано виконували поставлені їм комунікативні завдання, то, задля досягнення певних цілей і намірів спілкування, варто запропонувати їм ряд завдань, що передбачають необхідні мовленнєві вміння, які мають на меті задовольнити їх творчий потенціал, що безпосередньо залежить від власної уяви, мислення, відповідного емоційного стану.

Зважаючи на те, що створена викладачем ситуація зазвичай моделює реальну, слід, на нашу думку, запропонувати студентам перелік тих практичних вправ (навчальних ігор), у яких основне місце займають умовно-комунікативні (запитання-відповідь) та комунікативні завдання (опис людини), що на думку Н. Яценко, мають навчити студентів вільно висловлюватися в будь-якій повсякденній ситуації з повним використанням набутих під час лекцій та практичних занять лексико-фразеологічних умінь [9].

Гра «Хто це?»

Групі студентів запропонувати протягом 1 хв. розглянути портрет незнайомця(ки) та дати відповідь на запитання:

- Хто це (жінка/чоловік)?
- Яке в (неї/нього) обличчя?
- Які в (неї/ нього) очі/ніс/рот/вуха?

Відповіді мають містити фразеологічні порівняння, в основі яких лежать назви тварин. Кінцевою метою завдання є припущення щодо роду діяльності встановленої особи.

Гра «Портрети»

Поділити групу на підгрупи, кожній з яких показати фотографії невідомої особи. Учасники гри за допомогою сталих висловлювань (зооїдіом) мають скласти її опис. І лише та команда вважатиметься переможцем, яка найшвидше добере найбільш вдалі порівняння. Кожна з таких ігор має перевірити рівень набутих студентами знань з курсу «Фразеології» про зооїдіоми.

На останньому етапі можна запропонувати творче завдання: за допомогою олівців та паперу з уст очевидців намалювати фоторобот можливого злочинця:

- сам кремезний, як ведмідь;
- ніс широкий, приплюснутий, немов у бика;

Інший варіант:

- очі хитрі, розкосі, як у шкідливого кота;
- вуха маленькі, ледь помітні, як у мишки;
- губи тонкі, викривлені, немов два вужі.

Виходячи з того, що кінцевою метою навчання мови є вироблення у студентів стійких навичок у процесі спілкування, такі завдання чи не найкраще, на нашу думку, мають допомогти майбутньому фахівцю реалізувати свої знання у практичній сфері за обраною ним спеціальністю.

Оскільки в психіці людини мова існує у формі навичок, які можуть реалізуватися в будь-яку мить, тож завдання викладача-словесника полягає у вмінні організувати навчальний процес таким чином, аби студенти, що в майбутньому стануть фахівцями, засвоїли той необхідний мовний мінімум, який би дозволив задовольнити усі їхні професійні комунікативні потреби відповідно до мов-

ленневих ситуацій із подальшою їх реалізацією. У нашому випадку мова йде про зоофразеологічні порівняння, які вважаються найбільш оптимальними варіантами для реалізації комунікативного наміру та соціально-функціональних потреб.

Список використаних джерел

- Добротвор О. В. Умови формування комунікативної компетентності молоді в навчальному процесі / О. В. Добротвор. – К. : Гуманітарний інститут НАУ. – С. 63–73.
- Гороховська Т. В. Особливості формування культури професійного мовлення майбутніх працівників / Т. В. Гороховська // Творча особистість у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / Класичний приватний університет. – Вип. 16 (69). – Запоріжжя, 2011. – С. 30–36.
- Паламар Л. М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – К., 1997. – 45 с.
- Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2006. – 255 с.
- Янчук Н. Програма експериментального вивчення слова і фразеологізму в аспекті функційно-комунікативного вивчення мови // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 3. – С. 14–17.
- Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: Посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидавництво, 2003. – С. 1–2.
- Божович Е. Д. Возможности и ограничения коммуникативной компетенции подростков / Е. Д. Божович, Е. Г. Шеина // Психологическая наука и образование. – 1999. – № 2. – С. 64–76.
- Назаренко О. В. Українська фразеологія як вираження національного менталітету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 Українська мова / О. В. Назаренко. – Дніпропетровськ, 2001. – 19 с.
- Яценко Н. Роль ситуативно-творчих завдань у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників / Н. Яценко // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 3. – С. 54–57.

S. KLIMENKO
Kyiv

THE PRACTICAL USE OF ZOONYMS IN DRAWING UP A PSYCHOLOGICAL PROFILE AT THE LANGUAGE CLASSES

In the article one of aspects of language preparation of students of higher educational establishment is considered by the study of phraseological units there are the names of animals in basis of that, on employments after educational discipline "Ukrainian (after professional aspiration)". Concentrating attention on units-comparisons, an author gives an opportunity to the future specialists to purchase practical knowledge from reading and stowage psychological to the portrait of man due to the stereotypes set in society.

Key words: language aspect, phraseology comparisons, psychological portrait, social stereotypes.

С. И. КЛИМЕНКО
г. Киев

ПРАКТИЧЕСКОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗООНИМОВ ПРИ СОСТАВЛЕНИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПОРТРЕТА НА ЗАНЯТИЯХ ПО ЯЗЫКОВЫМ ДИСЦИПЛИНАМ

В статье рассмотрен один из аспектов языковой подготовки студентов – будущих учителей-филологов путем изучения фразеологизмов, в основе которых есть названия животных, на занятиях по учебной дисциплине «Украинский язык (по профессиональной направленности)». Сосредоточивая внимание на фразеологизмах-сравнениях, автор дает возможность будущим специалистам приобрести практические знания из прочтения и складывания психологического портрета человека за счет установленных в социуме стереотипов.

Ключевые слова: языковой аспект, фразеологические сравнения, психологический портрет, социальные стереотипы.

Стаття надійшла до редколегії 21.10.2015

УДК 811.161.1:37

С. С. КОСТЮК
м. Кривий Ріг
s-kostyuk@mail.ru

СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

На основі аналізу праць вітчизняних і зарубіжних учених у статті обґрунтовано поняття «міжкультурна комунікативна компетентність студентів-іноземців». З'ясовано питання формування міжкультурної комунікативної компетентності у процесі навчання студентів-іноземців української мови. Подано принципи та підходи, які покладено в основу формування міжкультурної комунікативної компетентності.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, комунікативна компетентність, міжкультурна комунікативна компетентність, компетентнісний підхід, студенти-іноземці.

Зміни в структурі сучасного суспільства, глобалізаційні й інтеграційні процеси, розширення міжнародної та міжнаціональної співпраці створили потребу в нових формах міжкультурної та міжетнічної взаємодії, в осмисленні здатності різних соціокультурних груп до комунікації. Тому розвиток міжкультурної освіти й підвищення рівня соціальної та культурної компетентності є одним із провідних напрямків в освітньому середовищі. Це стосується насамперед студентів-іноземців, які здобувають освіту в нашій краї-

ні, та натрапляють на комунікативні бар'єри в спілкуванні, спричинені соціальними, етнічними, культурними та освітніми відмінностями суб'єктів комунікації. У цих умовах освіта студентів-іноземців розглядається як засіб комфортного перебування в новому середовищі, а метою навчання є формування міжкультурної комунікативної компетентності.

Студенти-іноземці потребують спеціальної соціальної, психологічної та педагогічної підтримки для подолання труднощів, що виникають у процесі навчання, оскільки профе-